

Historia – Grundskola åk 4–9

Modul: Historieundervisningens röster

Del 3: Arbete med historiebruk i praktiken

Arbete med historiebruk i praktiken

Per Eliasson, Malmö universitet

Det är smart att använda historia i nya händelser för att även om demonstrationen är om att hålla ihop mot rasism och fascism så blir de ändå att man tänker att man demonstrerar emot att aldrig låta något liknande kristallnatten ske. Det är så de som har gjort affischen vill att man ska tänka. Om man vill att folk ska vara emot rasism och fascism är det ett jättebra och smart drag att dra in den hemskaste historien någonsin.

Så resonerade en elev i årskurs 9 om varför man demonstrerade mot rasism och fascism just på årsdagen av Kristallnatten. Underlaget var ett foto på en affisch som sattes upp i Malmö hösten 2010 för att kalla till en demonstration den nionde november (Eliasson m.fl. 2012).

Figur 1.

Affisch om demonstration hösten 2010

I elevens svar finns en tydlig analys av historiebruket. Arrangörerna vill få uppslutning i sin demonstration mot rasism och fascism. Därför drar de in ”den hemskaste historien någonsin”. Som det var då får det inte bli igen och därför måste man få människor att tänka så. Eleven reflekterar över och besvarar grundläggande frågor om syftet med historiebruket, hur det kan påverka och vilka konsekvenser det kan få. Den plats förintelsen har i vår historiekultur och i elevens historiemedvetande är grunden för den analysen.

Förmågan att reflektera över olika historiebruk är det tredje långsiktiga målet i kursplanen i historia i Lgr22 med syftet att tillsammans med de andra målen utveckla elevens historiemedvetande. Den här artikeln ger en rad konkreta exempel på hur historiebruk kan analyseras från olika perspektiv. Först presenteras den bakomliggande teoretiska ramen och därefter några olika analysmodeller. Syftet är att ge historielärare redskap för att konstruera egna exempel på olika historiebruk och hur man kan arbeta med detta i klassrummet. Därför har de inledande exemplen i första hand valts för att belysa grundläggande teoretiska frågor, inte för att användas av lärare direkt i undervisningen. På samma sätt behandlas begrepp som historiemedvetande och historiekultur för att belysa teorin, inte för att behandlas i klassrummet. Artikeln avslutas emellertid med ett antal exempel på analys av historiebruk som delvis och i varierande grad kan användas med elever.

Historia – historiebruk – historiemedvetande – historiekultur

Historiker brukar säga att historia är svaret på de frågor vi ställer till det förflutna. Men för att formulera ett svar måste vi ha spår från det förflutna som vi använder när vi konstruerar vårt svar, spår som vi kallar källor. Vi tolkar dessa källor, spåren från det förflutna, utifrån vad vi redan vet och konstruerar sedan vår historia, vårt svar på frågorna. **Historia** är således inte detsamma som det förflutna, utan bara vad vi nu anser oss veta om vad som hände i det förflutna, i dåtiden. Det är därför bra att hålla isär tidsbegreppen det förflutna och dåtid å ena sidan, respektive begreppet historia, vad vi vet om det förflutna, å den andra.

Elevens resonemang om affischen ovan visar på ett av de vanligaste sätten att motivera att det finns ett ämne i skolan som heter historia: tanken att vi måste lära av vår historia för att inte göra om misstag i det förflutna. Vi brukar nämligen historia, våra kunskaper om det förflutna, för att vi behöver orientera oss i nuet. Orienteringen med hjälp av historia är också nödvändig för att vi ska kunna förhålla oss till framtiden och våra förväntningar på den. Den förmågan – att samtidigt använda våra kunskaper om det förflutna för att förstå nuet och orientera oss inför framtiden – kallar vi **historiemedvetande**. Det är då vi brukar historia.

Men vi är inte oskrivna blad när vi brukar historia. Vi gör det med hjälp av alla de mer eller mindre medvetna historiska referenser och föreställningar som vi redan har skaffat oss. Det kan vara genom historia vi mött i skolan, i historisk fack- eller skönlitteratur, i filmer och tv-serier, på muséer och historiska evenemang, människor som berättat sina minnen för oss, i reklam eller politiska budskap och monument. Det är historia som omger oss och som ofta är en förutsättning för att vi ska kunna föra samtal med varandra och förstå vad vi pratar om. Vi kallar denna välkända och delade historia för vår **historiekultur**.

Ett bra exempel på hur vår historiekultur kan fungera är det som historiedidaktikern Hans Olofsson kallat narrativa förkortningar, enstaka ord eller fraser som ensamma kan markera och sammanfatta en hel berättelse om det förflutna (Olofsson 2019). Narrativa förkortningar markerar en särställning i historiekulturen för händelser eller fenomen som är så välkända att de bara behöver nämnas för att fungera som referenser i historiebruket. Ofta handlar detta om nationellt formade berättelser där komplicerade händelseförlopp eller fenomen kan förkortas med bara ett ord eller en fras. I svensk historiekultur bildar exempelvis de tre narrativa förkortningarna Ådalen 31, Saltsjöbadsandan och folkhemmet, en hel sammanhängande stor berättelse om Sveriges politiska och sociala utveckling under 1900-talet.

Historiekulturen är emellertid föränderlig och nya referenser tillförs medan andra försvinner. Ett exempel kan vara nedanstående valaffisch från 1928. Den var gjord av ungdomsförbundet till dåtidens högerparti och varnade för Arbetarpartiet, det vill säga socialdemokraterna.

Figur 2.

Valaffisch från 1928 av Sveriges Nationella Ungdomsförbund

För dåtidens väljare, uppväxta med Folkskolans läsebok och Grimbergs och Heidenstams svenska historia, var det lätt att identifiera Gustav Vasas tal till dalkarlarna vid Mora kyrka (Larsson 2002). Berättelsen var i samtida svensk historiekultur en central del i ett omfattande nationellt historiebruk. Det är mycket tveksamt om affischen skulle ha något politiskt genomslag idag. Det beror inte bara på ett annat politiskt tonläge, utan främst på en förändrad historiekultur där den nationella sprängkraften i referensen helt har slocknat. Istället har berättelsen omvandlats till en underhållande anekdot, en bakgrund till dagens skidtävling. Enligt statsvetare försvinner historiska och nationella referenser från svenska valaffischer efter andra världskriget (Håkansson m.fl 2014).

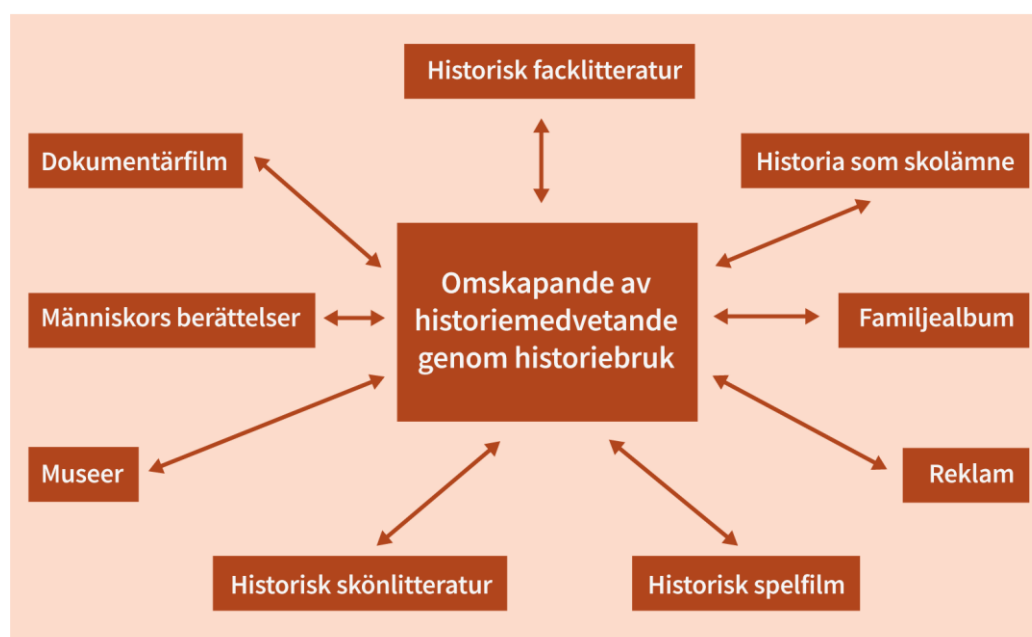
Affischen kan hjälpa oss att ytterligare fördjupa bilden av vad historiekultur är. Att den har ett politiskt budskap som syftar till att påverka är uppenbart: rösta inte på

Arbetarpartiet! Men till påverkan kommer en historisk dimension. Vi måste uppfatta och förstå det historiska budskapet och det sammanhang där historia brukas, den samtida historiekulturen. Att göra det är en kognitiv process och bildar en kognitiv historisk dimension: historien hänger samman med nuet. Dessutom finns det en estetisk dimension där bilden, inspirerad av nationalromantiken, förmedlar det heroiska budskapet att när faran hotar sluter vi alla upp för att rädda fosterlandet. Den dimensionen handlar om formen för budskapet. Dessa tre dimensioner, syftet med påverkan, det historiska budskapet och budskapets estetiska form, är enligt historiedidaktikern Jörn Rüsen tre oskiljaktiga delar av historiekulturen, vilka han benämner den politiska, kognitiva och estetiska dimensionen (Rüsen 2004). Eftersom vårt historiebruk är ett direkt uttryck för vår historiekultur kan vi hitta dessa tre dimensioner – påverkan, historia och estetisk form – där historia brukas. I slutet av den här artikeln presenteras några analyser av historiebruk i undervisningen där dessa tre dimensioner av historiekulturen återfinns. Även om eleverna inte behöver identifiera dessa tre dimensioner hjälper de läraren att tydliggöra det historiekulturella sammanhanget för det aktuella historiebruk som undervisningen ska behandla.

Historiebruk är en tvåvägskommunikation och som sådan ett samspel med vår omgivning. Vi efterfrågar historia samtidigt som vi erbjuds historia i den historiekultur vi lever.

Figur 3.

Relationen mellan historiemedvetande, historiebruk och historiekultur

De omgivande fälten är några exempel på arenor där vi genom vårt historiebruk, de dubbelriktade pilarna, möter historiekulturen. Vi är då inte bara passiva mottagare av intryck från den omgivande historiekulturen utan själva aktivt medverkande i att söka och bruka historia för att orientera oss i nuet. Så omskapas och förändras människors historiemedvetande. Figuren är inspirerad av den danske historiedidaktikern Bernard Eric Jensens bild av historiemedvetande och historiekultur som binds samman av ett ständigt pågående dubbelriktat historiebruk (Jensen 2003).

Historiebruk – funktion och budskap

I historiekulturen runt om oss brukas och förmedlas historia på en rad olika sätt, av olika aktörer med olika behov och för olika syften. Vilka kan dessa brukare vara, vilka behov har de och för vilka syften kan de bruka historia? I en figur som blivit mycket spridd, inte minst i skolsammanhang, har historikern Klas-Göran Karlsson kategoriserat ett antal olika historiebruk (Karlsson 2014; Jfr Karlsson 1999). Karlssons typologi beskriver de behov och de funktioner som olika typer av historiebruk svarar mot, för olika grupper av människor. Den tydliggör därmed också vilka grupper och aktörer det är som företrädesvis brukar historia på olika sätt.

Figur 4.

Typologi över historiebruk

BEHOV	BRUK	BRUKARE	FUNKTION
upptäcka, rekonstruera	vetenskapligt	historiker, historielärare	verifiering, tolkning
minnas	existentiellt	alla	orientering, förankring
återupptäcka	moraliskt	välutbildade, engagerade skikt	rehabilitering, restaurering
uppfinna, rekonstruera, övertyga	ideologiskt	intellektuella, politiska eliter	legitimering, rationalisering
glömma, fördölja	icke-bruk	intellektuella, politiska eliter	legitimering, rationalisering

illustrera, offentliggöra, debattera	politisk-pedagogiskt	politiker, pedagoger	instrumentalisering, politisering
--	----------------------	-------------------------	--------------------------------------

Det vetenskapliga historiebruket med metodiska regelverk, kritisk granskning och krav om prövbarhet har i vissa sammanhang uppfattats som det enda legitima bruket av historia. Men med synen på historia som något som genomsyrar hela vår tillvaro och hjälper oss att orientera i nuet, har också många andra former av historiebruk uppmärksammas och förts in i det offentliga samtalet. Det är olika sätt att förhålla sig till historia, såsom det existentiella bruket som skapar orientering och förankring i tillvaron. Det kan ske med hjälp av personliga erfarenheter och minnen, familjehistoria kring fotoalbumet och traditionella högtider. Det moraliska historiebruket bearbetar oförrätter mot enskilda eller grupper i det förflutna och det ideologiskt identitetsskapande historiebruket legitimerar föreställda gemenskaper, som nation eller etnisk eller social grupp. Även viljan att medvetet förtiga händelser eller ställningstaganden i det förflutna vilka i nutidens ljus framstår som förkastliga, har klassats som ett historiebruk med beteckningen icke-bruk.

Affischerna om Kristallnatten och Gustav Vasa är bra exempel på det Karlsson kallar politiskt-pedagogiskt historiebruk, kanske det vanligaste. Att peka på likheter och skillnader och jämföra situationer i nutiden med händelser i det förflutna, som är känslomässigt laddade och samtidigt välkända, är en effektiv form av politisk påverkan.

Det är viktigt att komma ihåg att Karlssons figur inte är stängd. De olika historiebruken utesluter inte varandra. Vi rör oss istället mellan olika former av ständigt överlappande historiebruk. Så kan exempelvis ett moraliskt och ett ideologiskt historiebruk förstärka varandra i föreställningar om den egna nationens utsatthet i det förflutna och berättigade krav idag.

Den norske historikern Ola Svein Stugu har i Karlssons figur skiljt på å ena sidan det existentiella historiebruket som bygger på frågor om jaget och den egna identiteten och å andra sidan de instrumentella historiebruk som uppstår ur olika behov och som syftar till påverkan på omvärlden genom att sända ett budskap (Stugu 2008).

Historiedidaktikern Kenneth Nordgren har studerat historiebruk som just budskapsförmedling i en tvåvägs kommunikationsprocess, där både sändaren och mottagaren är aktiva och samverkar med varandra (Nordgren 2016).

Figur 5.

Modell för analys av historiebruk som kommunikationsprocess

Nordgren ser i huvudsak tre former av historiebruk. Den första är grundläggande och utgår från våra försök att förstå vår omvärld. Där återfinns historia som akademisk disciplin men också historiska myter, egna erfarenheter och förväntningar. Analogier och historiska referenser används för att förstå, skapa mening och orientera sig i den tillvaro vi befinner oss i. I den första formen av historiebruk snuddar Nordgren vid det som Karlsson och Stugu kallat existentiellt historiebruk men öppnar samtidigt för det vetenskapliga historiebruket. Vi kan se det historiebruket som en fundamental funktion i historiemedvetandet när vi försöker orientera oss i tiden och kan illustreras av bilden i figur 3 ovan. I ett sådant meningsskapande kan människors egna minnen och berättelser väga lika tungt som historisk facklitteratur eller dokumentärfilmer. Det är dessa berättelser om vår omvärld som ligger till grund för de två andra formerna av historiebruk.

I den andra formen av historiebruk används sedan dessa berättelser som historia för att skapa och upprätthålla identiteter som gäller oss själva, men som vi också tillskriver andra. Ett tydligt exempel på en sådan form för identitetsskapande historiebruk är föreställningarna om ett gemensamt kulturarv värt att bevara. Vi kan också exemplifiera det med konstruktionen av historiska monument. De ska känslomässigt överbrygga och upphäva tidsavståndet till människor i dåtiden och göra att vi föreställer oss en gemenskap med föregående generationer. Identiteten i den gemenskapen kan vara nationell, som genom en staty av Gustav II Adolf, eller politisk, som med Ådalsmonumentet, eller rentav personlig, som genom en familjegrav.

Den tredje formen av historiebruk är det som syftar till att påverka omvärlden. I detta ligger även en maktaspekt. Den som har genomslag med sitt budskap kan etablera dominerande narrativ, berättelser som påverkar både vår förståelse av världen och vårt identitetsskapande. Det kan ses som ett instrumentellt historiebruk där våra referenser om det historiskt förflutna används för att uppnå ett syfte i samtiden och för framtiden.

Detta tredje historiebruk som syftar till påverkan, men även det identitetsskapande historiebruket, ska behandlas i det följande. Gemensamt för dem båda är att de utgår från de grundläggande föreställningar om förhållanden i dåtiden som finns i vår historiekultur.

Centralt i Nordgrens modell är sändarens behov och syftet med budskapet, det han rubricerar som ”3. Undersöka syftet/behov”. Den undersökningen ställer frågor om vilken påverkan som avses och varför just en viss historisk referens används. Vidare undersöks vilket samband sändaren vill upprätta mellan dåtiden, samtiden och framtiden och vilka konsekvenserna kan bli hos mottagaren av budskapet. Utifrån dessa punkter kan vi försöka se vilka frågor vi ställer i klassrummet när en elev reflekterar över hur historia kan brukas i olika sammanhang och för olika syften.

Historiebruk – varför, hur och med vilka konsekvenser

Karlssons typologi för att kategorisera historiebruk är mycket användbar för att förstå historiebrukets funktioner i olika sammanhang. Men den konkreta analys som gör att historiebruket sedan kan identifieras och kategoriseras beskrivs inte i modellen utan förutsätts.

Nordgrens modell pekar ut historiebruk som en kommunikationsprocess. Det gör det möjligt att med hans frågor om behov och syfte för budskapet konkret analysera såväl sändarens syfte, budskapets innehåll och historiebrukets konsekvenser i form av påverkan på mottagaren och mottagarens möjliga reaktion. Ibland är mottagandet uppenbart, som kritiken mot det svenska så kallade Leninpriset (Leninprisets webbplats). Men ofta kan vi bara se själva budskapet från sändaren, den ena sidan av historiebruket. Då blir vår tolkning av mottagarens reaktion hypotetisk.

Budskapet i sig innehåller en tolkning av händelser i dåtiden, en historia, och det är den historiens samband med förhållanden i samtiden och framtiden som är central i kommunikationen enligt modellen. Vilket samband vill sändaren att vi ska se mellan den historia som refereras till och vår samtid?

På det viset kan de delar av Nordgrens modell som handlar om sändaren, budskapet och mottagaren och som kopplas till respektive historiebruks syfte, innehåll och konsekvenser, fungera som analysverktyg i undervisningen.

Det kan formuleras som fyra frågor som läraren kan utgå från för att strukturera elevernas reflektioner över historiebruket.

1. Vilket syfte i samtiden har brukaren med sitt historiebruk?
2. Varför brukas just denna historia om dåtiden?
3. Vilket samband mellan olika händelser i dåtiden och samtiden vill brukaren konstruera?
4. Vilken reaktion på historiebruket hos mottagaren kan ge konsekvenser i framtiden?

I det resonemang som eleven i inledningen förde om historiebruket kring demonstrationen och Kristallnatten är det dessa frågor som besvaras.

Viktigt att notera är tidsdimensionerna. Eftersom det inte bara är nutida historiebruk eleverna ska kunna analysera utan även historiebruk som ägt rum i det förflutna, exempelvis kungastatyn på torget som restes runt förra sekelskiftet eller affischen med Gustav Vasa från 1928, så är beteckningen samtiden bättre än nutiden. Det är historiebrukets samtid, inte vår egen, vi analyserar. De fyra frågorna kopplar således ihop historiebruket med den samtida omgivande historiekulturen. Nedan beskrivs hur dessa frågor kan fungera i praktiken när de används för att analysera ett provocerande och kritiserat historiebruk.

Historia i bruk – sambandet mellan dåtiden, samtiden och framtiden

Det var knappast en slump att arrangörerna av demonstrationen mot rasism och fascism valde just den 9 november – Kristallnattens minnesdag – för sin demonstration. I vår historiekultur har händelserna under nazismen och i det nazistiska Tyskland en särställning genom att vara välkända och ses som avskryvda. Det gör att de är användbara historiska referenser för den som vill få uppmärksamhet och påverka sin samtid. Affischen om Kristallnatten visar ett vanligt sätt att använda de historiska referenserna – nämligen som analogier. ”Som det var då får det inte bli igen!” Eller ännu mer uttalat: ”Som det var då, är det också nu!” Vad det ytterst gäller är det samband mellan tre olika tidsdimensioner som brukaren vill konstruera, mellan dåtiden som historia, samtiden där den brukas och framtiden där bruket kan få konsekvenser. Hur samspelar dessa tre tidsdimensioner i historiebruket?

I augusti 2008 kunde man på annonstavlor runt om i Danmark se en affisch som indirekt kopplade det nyligen införda rökförbudet på danska restauranger till förintelsen. Affischkampanjen som betalades av artisten Kim Larsen, känd från det danska bandet Gasolin, väckte stor uppmärksamhet.

Figur 6.

Affischtavla på Hovedbangården i Köpenhamn i augusti 2008

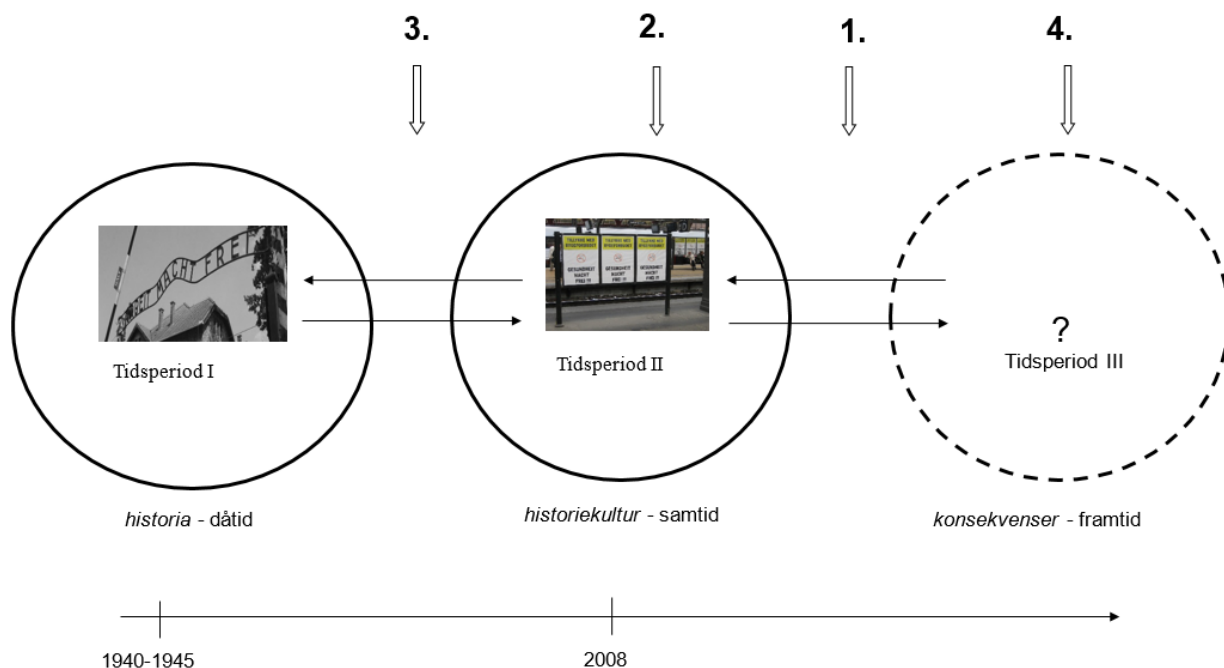
Det Larsen gjorde var att utnyttja just det som Olofsson kallat narrativa förkortningar. Kristallnatten i det föregående exemplet är en sådan narrativ förkortning. ”Arbeit macht frei” – devisen över lägeringången till Auschwitz – är en annan mycket välkänd fras kopplad till förintelsen. Kim Larsens affischkampanj med frasen ”Gesundheit macht frei!” anspelade på den narrativa förkortningen ”Arbeit macht frei” som kopplingen mellan rökförbudet och förintelsen. Det historiebruket blev mycket omdiskuterat. Vad ville egentligen Larsen med sin affisch? Varför blandade han in förintelsen? Var det rimligt att jämföra ett rökförbud med nazisternas förintelseläger? Vad kunde konsekvenserna av en sådan jämförelse bli? Det var ytterst det samband som Larsen ville konstruera mellan de tre tidsperioderna, dåtidens historiska händelser 1940–45, samtidens konflikt om rökförbudet 2008 och framtidens möjliga konsekvenser, som provocerade.

Sambandet mellan de tre tidsperioderna kan illustreras med en tidslinje som i figuren nedan. De tre tidsperioderna representerar samtidigt de tre tidsdimensionerna dåtid,

samtid och framtid. Där framträder också vad som i det här sammanhanget är karakteristiskt för varje tidsperiod.

Figur 7.

Analysmodell för historiebruk i tre tidsdimensioner

Den första tidsperioden är historia där frasen ”Arbeit macht frei” har en särskild betydelse. Den andra visar en samtida historiekultur där frasens koppling till förintelsen är välkänd och avskydd. Därmed är den en användbar referens för Kim Larsen. Den tredje tidsperioden är öppen för tolkning av historiebrukets möjliga framtida konsekvenser beroende på hur historiebruket värderas. Vilka tidsdimensioner som berörs av frågorna framgår av pilarna i figuren.

De fyra analytiska frågor vi ställer till Larsens historiebruk är samma som tidigare.

1. Vilket syfte i samtiden har Larsen med sitt historiebruk?
2. Varför brukar Larsen just denna historia om dåtiden?
3. Vilket samband mellan olika händelser i dåtiden och samtiden vill Larsen konstruera?
4. Vilken reaktion på historiebruket hos mottagaren kan ge konsekvenser i framtiden?

Den första frågan gäller ju vilket syfte Larsen har med sitt bruk av historien om förintelsen. Den aspekt på bruket vi lägger där handlar om Larsens intentioner. I det här fallet är det uppenbart att hans syfte är att skapa en opinion i samtiden för att tillåta rökning på krogen i framtiden. Syftet handlar om relationen mellan samtiden och möjligheten att uppnå något i framtiden.

Den andra frågan handlar om varför just frasen ”Gesundheit macht frei” används. Eftersom frasen indirekt kopplas till förintelsen och därigenom är både välkänd och avskydd är den historiekulturellt kraftfull i samtiden. Den andra frågan lägger därför en historiekulturell aspekt på Larsens historiebruk.

Den tredje frågan är den mest centrala och lägger en historisk aspekt på historiebruket. Den gäller relationen mellan händelser i dåtid och förhållanden i samtiden. Tidningen Göteborgsposten refererar: (GP 2008.08.20)

Gruppen bakom kampanjen hävdar att nazisterna var de första som stiftade lagar mot rökning för att främja "den rena ariska människan". Affischerna syns nu på tågstationer och allmänna platser i storstäderna. - Det är en kamp för frihet och demokrati, kommenterar Larsen.

Det är tydligt att Larsen med sin koppling till förintelsen ser en historisk analogi mellan nazismen och det danska rökförbudet. Att bekämpa rökförbudet är en kamp för frihet och demokrati – nu som då.

Den fjärde frågan gäller mottagarnas reaktioner och historiebrukets möjliga konsekvenser i framtiden. Indirekt innebär det också en värdering av dessa konsekvenser. Frågan handlar om brukets funktion och lägger därmed en funktionell aspekt på Larsens kampanj. I arbetet med ett bedömningsstöd om historiebruk 2013 användes Kim Larsens kampanj och elever ombads resonera bland annat om hur de som tyckte hans historiebruk var motbjudande kunde tänka.

Ett elevsvar var följande:

De som (...) tycker att han använt historien felaktigt kanske tänker att han gjort åtlöje av en så viktig och allvarlig händelse och skylt. Att han vill få en att tänka mindre allvarligt om skyltens originaltext. En del som tycker att det är felaktigt kanske tänker att eftersom skylten i dess original har använts av förfärligt syfte vilket aldrig får göras om.

Eleven ser att Larsens historiebruk ”gjort åtlöje av en så viktig och allvarlig händelse och skylt” vilket kan uppfattas som en trivialisering av förintelsen och eleven gör också en etisk värdering av bruket. Vi kan se att analogin är helt orimlig och förringar offrens lidande. Men eleven pekar också på framtida konsekvenser om Larsen ”vill få en att tänka mindre allvarligt om skyltens originaltext” och i ett syfte ”vilket aldrig får göras

om.” Eftersom historiebruk kring nazism och förintelsen är vanligt brukar just risken för relativisering framhållas som en möjlig konsekvens. Så skedde exempelvis när en deltagare i en partiledardebatt 2015 jämförde farorna för flyktingar på Medelhavet med förhållandena i Auschwitz. (SvD 2015.05.11)

Vi kan se att de fyra analytiska frågor vi ställer till Larsens affischkampanj ringar in brukets syfte, historiekulturella förutsättningar, historiska innehåll och möjliga konsekvenser. Det ger därmed också möjligheter till en sammanfattande värdering som även innehåller ett etiskt ställningstagande. (Jfr Skolverket 2021)

De fyra analytiska frågorna berör på det sättet olika analysnivåer, aspekter och tidsperioder. Det mönstret sammanfattas i följande tabell.

Figur 8.

Analysmodell för historiebruk utifrån fyra frågor

FRÅGOR	ANALYSNIVÅ	ASPEKT	BERÖRD TIDSPERIOD
1. Vilket syfte i samtiden har brukaren med sitt historiebruk?	aktör	intentionell	II+III
2. Varför brukas just denna historia om dåtiden?	struktur	historiekulturell	I+II
3. Vilket samband mellan olika händelser i dåtiden och samtiden vill brukaren konstruera?	aktör + struktur	historisk	I+II
4. Vilken reaktion på historiebruket hos mottagaren kan ge konsekvenser i framtiden?	aktör + struktur	funktionell	I+II+III

Vi kan veta något om det som hände i dåtid och därmed också diskutera rimligheten i olika försök att konstruera samband med något i samtiden. Affischerna om

Kristallnatten, Gustav Vasa och rökförbudet vill exempelvis få människor att uppfatta att den historiska situationen då liknar den som de upplever i sin samtid.

Vanliga exempel på olika möjliga konstruerade bkan vara följande:

- **Samband som visar på skillnader** för att kontrastera mellan dåtid och samtid (så bra är det nu och så dåligt var det då, eller tvärtom).
- **Samband som syftar till att dra lärdom** av historia genom likheter och skillnader (till exempel - det får inte hända igen).
- **Samband som bygger identitet** genom att skapa föreställda gemenskaper (de var våra föregångare, vi är deras efterträdare)
- **Samband som är kausala** och påvisar de bakomliggande historiska orsakerna till det som händer nu genom skillnader eller likheter mellan dåtid och samtid (så var det då och därför blev det så här nu).

Dessa exempel på vanliga konstruerade samband mellan dåtid och samtid i historiebruket utesluter inte varandra utan kan ofta användas samtidigt.

De historiska referenser som används i historiebruket för att konstruera ett visst samband lånas från vår historiekultur och finns i vårt historiemedvetande. I det följande avsnittet behandlas övergripande frågor om hur historiebruk kan hanteras i historieundervisningen i mellanstadiet respektive högstadiet och hur den undervisningen kan bidra till att utveckla elevers historiemedvetande.

Historiebruk och historieundervisning

Den första analytiska frågan i analysmodellen gäller syftet och den andra de historiekulturella förutsättningarna. Det handlar om att i undervisningen med dessa två frågor ge redskap för en kritisk granskning av den berättelse som historiebruket bygger på. Vilka förutsättningar har elever i olika stadier att hantera frågor om historiska berättelser?

En ofta citerad undersökning av progression i historiskt tänkande hos elever i åldrarna 7 till 14 år gjordes under 1990-talet av de engelska forskarna Peter Lee och Rosalyn Ashby. De urskilde en progression genom i huvudsak tre olika sätt att förhålla sig till historiska berättelser. Det första innebar att antingen helt förneka möjligheten att veta något om det förflutna eller att uppfatta den historiska berättelsen som en direkt avspiegling av verkligheten. Det andra sättet var att uppfatta berättelsen som konstruerad utifrån ett syfte med vissa perspektiv eller kriterier och det tredje att se berättelsen som konstruerad för att besvara vissa frågor om det förflutna (Lee & Ashby 2000). Att visa på historiebruk som försök att konstruera historiska berättelser med ett syfte och utifrån

vissa perspektiv, bidrar till en progression i elevers historiska tänkande. Den första och andra analytiska frågan om historiebruket, syftet och den historiekulturella kontexten, har den inriktningen. De två första frågorna i analysmodellen kan därigenom vara en lämplig startpunkt i mellanstadiets undervisning. I nästa avsnitt ges därför två exempel på historiebruk av Nils Dacke och Gustav Vasa där dessa två frågor fungerar som verktyg.

Om det centrala innehållet för mellanstadiet handlar om att ge exempel på och identifiera syftet med historiebruk, handlar det i högstadiet om analys av material kopplat till de tidsperioder som anges i det centrala innehållet. I Lgr22 kopplas på det sättet studiet av historiebruk direkt till det aktuella historiska innehållet istället för att som tidigare placeras i ett separat kunskapsområde sist i det centrala innehållet. Avsikten är att analyserna av historiebruk, liksom även frågor till och tolkning av källor, ska integreras och kontextualiseras löpande med det historiska innehållet i undervisningen. Samtidigt konkretiseras och fördjupas förståelsen av tidsperioden genom arbetet med källor och kopplingen till nutid i historiebruket.

Analysen av historiebruk kan, enligt formuleringarna i det centrala innehållet, ge utrymme för två typer. Den första är ett samtida historiebruk som sker under den historiska tidsperioden, exempelvis hur historia om det som kallats Vasatiden och stormaktstiden brukades för att skapa en nationell identitet under det tidiga svenska 1900-talet. I ett historiskt historiebruk, i det här fallet från förra sekelskiftet, ändras den fjärde frågans futurum ("kan ge") till preteritum ("blev") om vi kan bedöma konsekvenser av historiebruket. I det tidigare exemplet med Gustav Vasa blev en trivial konsekvens bland annat att Vasaloppet inrättades till 400-årsminnet 1922. En allvarigare konsekvens är det högerextremistiska historiebruket under 1920- och 1930-talen av en stormaktskung som Karl XII, särskilt manifesterat genom traditionella hyllningar av hans "hjältedöd" den 30 november. Genom ett historiebruk med flera bottnar vitaliserades hyllandet från det tidiga 1900-talet återigen och användes av liknande grupper även under 1990- och 2000-talet (Svensson 2014).

Den andra huvudtypen av historiebruk i undervisningen är en nutida där exempel som tidigare getts är hur paralleller med nazismen är ett vanligt politiskt-pedagogiskt historiebruk. Gemensamt för analysen av samtida eller nutida historiebruk är att de analytiska frågorna tre och fyra möjliggör att se vilket samband som konstrueras och vilka möjliga konsekvenser historiebruket har fått eller kan få.

Bilden av historiekulturen kan ytterligare fördjupas genom att visa på de vanliga exempel av samband som avslutade föregående avsnitt. Dessa samband är exempel på djupliggande strukturella mönster eller narrativa scheman i historiekulturen som formar våra historiska berättelser. Jörn Rüsen har gjort en kategorisering av fyra typer av historiska berättelser kopplade till historiemedvetande som han kallar traditionella,

exemplariska, kritiska och genetiska (Rüsen 2004). Historiedidaktikern Peter Aronsson har gjort en delvis annan klassificering av de berättelser som vi återfinner i våra historiebruk (Aronsson 2004). Gemensamt för dessa kategoriseringar och den som lämnats här om berättelser som konstruerar samband mellan tidsdimensionerna i olika historiebruk, är att de återger försök att skapa berättelser med återkommande fasta strukturer eller narrativa scheman, tungt förankrade i vår historiekultur (Jfr Wertsch 2006). Det tydligaste exemplet på ett sådant narrativt schema utgör det första sambandet som presenterades, nämligen framstegsschemat: så bra är det nu och så dåligt var det då. Det är ett narrativt schema som utvecklas successivt hos elever i den yngre skolåldern (Rudnert 2019).

I föregående avsnitt visades fyra exempel på vanliga samband som konstrueras mellan förhållanden i dåtid och samtiden. De är alla sådana välbekanta narrativa scheman som finns i och är vanliga i vår historiekultur. Det är således inte bara det historiska innehållet som bör vara välkänt i ett effektivt historiebruk, utan även det narrativa schema som används i konstruktionen av det historiska sambandet.

Elevers arbete med att analysera hur samband konstrueras mellan olika tidsdimensioner gör det möjligt att förstå den retoriska kraften i sådana narrativa scheman som tas för givna i vår historiekultur och vårt historiebruk.

Historiebruk som historiekultur och historieundervisning

De historiska referenser som används för att konstruera ett visst samband lånas från vår historiekultur. I detta avsnitt följer några avslutande exempel på, för det första, hur olika samband mellan dåtid och samtid kan konstrueras i historiebruket. Det gör att vi, för det andra, också kan se på historiekulturen utifrån de tre dimensionerna som inledningsvis presenterades i samband med affischen om Gustav Vasa. Där ges exempel på hur historiekulturens dimensioner av påverkan, historia och estetisk form kan dominera i ett visst historiebruk. Exempelen kopplas för det tredje även till kursplanen i historia och möjliga ingångar till historieundervisningen.

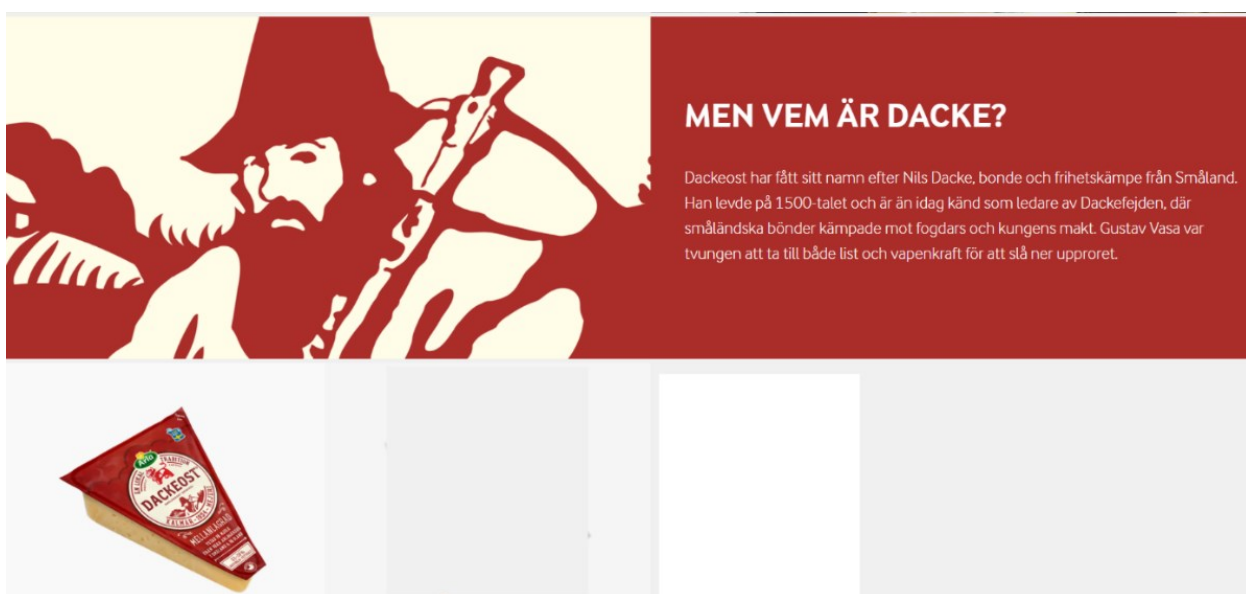
Historiebruk ska integreras i undervisningen tillsammans med kunskaper om historien och arbetet med att ställa frågor till och tolka källor från tiden. Det kan göras genom att använda ett nutida historiebruk med anknytning till den behandlade tidsperioden. Därigenom sker en anknytning till elevernas förförståelse av det som ska studeras och samtidigt konkretiseras och problematiseras den historia som behandlas. I det följande ges några konkreta exempel på sådana historiebruk som på olika sätt kan ingå i vanliga arbetsområden för mellan- och högstadiet. De handlar om hur de historiska aktörerna Nils Dacke och Gustav Vasa framställs, Amerikaemigrationen, Sveriges industrialisering under 1800-talet och framväxten av välfärdssamhället.

Dacke och Vasa – historiebruk utan och med dubbla historiska samband

Dessa två enkla exempel på historiebruk i reklam handlar om två aktörer under samma tidsperiod, nämligen tidig Vasatid. De var dessutom motståndare i en av den tidens största inhemska konflikter, den så kallade Dackefejden 1542–43. Som välkända aktörer i den svenska historien lämpar de sig för varumärkesbyggande genom historiebruk av personifierande berättelser, eller storytelling som termen lyder.

Figur 9.

Arla Foods reklam för Dackeost

MEN VEM ÄR DACKE?

Dackeost har fått sitt namn efter Nils Dacke, bonde och frihetskämpe från Småland. Han levde på 1500-talet och är än idag känd som ledare av Dackefejden, där småländska bönder kämpade mot fogdars och kungens makt. Gustav Vasa var tvungen att ta till både list och vapenkraft för att slå ner upproret.

Arla Foods marknadsför sedan några år en ost under namnet Dackeost. Den presenteras på företagets webbplats med en kort biografi över Nils Dacke. Tonen är positiv. Han var ”bonde och frihetskämpe från Småland” när ”småländska bönder kämpade mot fogdars och kungens makt”. Gustav Vasa var motståndaren. Vilket samband vill reklamen konstruera mellan Nils Dacke och en ost på 2000-talet?

Eftersom osten produceras på Kalmar mejeri, är det den geografiska kopplingen till Småland som lyfts fram. När det sedan behövs en välkänd person som kan personifiera denna tillhörighet till landskapet så blir Nils Dacke användbar. Det gör också att det skapas en dramatisk historia kring osten trots att det saknas alla historiska kopplingar till Nils Dacke. Det enda tydliga samband som konstrueras mellan dåtid och nutid är ett svagt geografiskt, men inte historiskt, samband. Men det räcker för att skapa en berättelse kring osten. Som i all reklam är påverkan den centrala dimensionen och berättelsen om smålänningen Dacke gör att vi kommer ihåg ostsorten när vi står där i

affären. Den korta biografien ger oss den historiska dimensionen och teckningen utgör en estetisk inramning.

Figur 10.

Målgången i Vasaloppet med devisen ”I fädrens spår för framtids segrar”

Nedanstående text är från Vasaloppets officiella webbplats.

Mer än en och en halv miljon människor har åkt något av Vasaloppen sedan starten 1922. Men egentligen föddes tävlingen ytterligare 400 år tidigare, med bara en enda person. Tävlingen går nämligen längs den sträcka där en viss Gustav Vasa flydde från danske kungens soldater. Det första Vasaloppet genomfördes redan 1521 av Gustav Eriksson. Under sin flykt undan den danske kungen stannade han upp i Sälen och återvände till Mora för att leda upproret mot ockupationsmakten. Gustav Eriksson enade så småningom riket och blev Sveriges första kung, mer känd under namnet Gustav Vasa. Sälen är med andra ord inte enbart startplats för världens största motionslopp, utan också startpunkten för hela vårt lands historia.

Den korta berättelsen om Vasaloppets ursprung skiljer sig inte från den som redaktören Anders Pers på Västmanlands Läns Tidning anknöt till 1922 när Vasaloppet startade: ”Varför kunna vi icke taga upp Mora–Sälen som ett nationellt skidlopp, taga upp det just nu, när vi som bäst fira fyrahundraårsminnet av Gustaf Erikssons befrielsegärning?”

Dagens berättelse är fortfarande dramatisk med minnet av kamp mot en ”ockupationsmakt” som kärna. Skillnaden ligger i att Vasaloppet för hundra år sedan skulle hedra Gustav Vasas ”befrielsegärning” med ett ”nationellt skidlopp”, nu är det kungen och historien som får legitimeras ”världens största motionslopp”. Berättelsen är densamma men den har fått ytterligare en mening. Om den politiska dimensionen med loppet som nationell manifestation var den ursprungliga, är berättelsen idag ett medel för

påverkan att delta i de olika motionslopp med skidåkning, cykling eller löpning som ordnas i Vasaloppsspåret under olika årstider. Samtidigt är kärnan i historiebruket fortfarande det identitetsskapande sambandet mellan dåtid och nutid: de var våra föregångare, vi är deras efterträdare! Men det som hänt är att dalkarlarna och Gustav Vasa från 1521 fått sällskap som föregångare av en och en halv miljon Vasaloppssåkare under hundra år. Tyngdpunkten ligger därför inte längre på nationell manifestation utan på individuell prestation. Det ursprungliga sambandet mellan dåtid och samtid har blivit lösare när Vasaloppets egen hundraåriga historia lagt sig som ytterligare ett lager över berättelsen, och i sig blivit varumärkesbyggande. Det historiska sambandet är dubbelt. Historiebruket kan på så sätt skifta från en tid till en annan (Skolverket 2021).

Devisen över målet i Mora lägger en estetisk dimension till loppets historiebruk. Nästan oförändrad har den använts över målgången i snart hundra år, skriven i frakturstil och flankerad av vasakärvar. Den är ett tidstypiskt historiekulturellt uttryck för loppets ursprungliga syfte – att vara en identitetsskapande nationell manifestation. Det syftet uttrycks i de tre tidsdimensionerna där samtidens strävan i spåren av dåtidens människor leder till framtida segrar. Det historiska sambandet är mycket tydligt – vi är deras efterträdare och som de gjorde då ska vi göra nu för att uppnå något i framtiden.

En jämförelse mellan historiebruket kring Dackeosten och Vasaloppet visar flera innehållsliga likheter som anknyter till ett vanligt narrativt schema – identifikation med en hjälte i rättfärdig kamp mot övermakten. Trots det är det stora skillnader i det samband mellan dåtid och samtid som konstrueras i deras betydelsebärande berättelser. Till skillnad mot berättelsen om Dackeosten är sambandet i Vasaloppberättelsen autentiskt och det på två sätt. Syftet är i båda fallen identitetsskapande, ursprungligen genom deltagande i en nationell manifestation av en viktig händelse i svensk historia, numera genom deltagande i en lång idrottslig tradition med höga krav.

När kursplanen i det centrala innehållet för årskurs 4–6 pekar ut framväxten av och motståndet mot en stark kungamakt i Sverige utgör både Gustav Vasa och Nils Dacke exempel på viktiga historiska aktörer. De är välkända och förekommer i både gatunamn, minnesmärken och reklam. Då kan en presentation av ett historiebruk kopplat till tidsperioden inleda ett arbetsområde utifrån den förförståelse som eleverna har. Frågor om varför vissa historiska personer och händelser återges i namngivning av gator och torg eller i reklam ger exempel på vad som menas med historiebruk. I nästa steg kan frågan om syftet med ett visst historiebruk, exempelvis i reklam, ställas. En ännu mer avancerad användning av historiebruket av välkända personer är att granska den historiska berättelsen som en källa. Där är Vasaloppberättelsen ett tydligt exempel med påståenden om Gustav Vasa som Sveriges första kung och att händelserna i Sälen är startpunkten för hela vårt lands historia. Det visar att historiebrukets berättelse kan

innehålla felaktigheter och överdrifter i enlighet med sitt syfte, det som i källkritiken kallas tendens. (Se artikeln i del 2 i den här modulen.)

På det viset bidrar reflektioner kring historiebruk som försök att konstruera historiska berättelser med ett syfte och utifrån vissa perspektiv, till progression i elevers historiska tänkande i enlighet med Lees och Ashbys uppfattning.

”De var som oss!” – identitetsskapande historiebruk när dåtid blir samtid

Turistorganisationen Visit Blekinge har denna bild och text på sin webbplats.

Figur 11.

Emigrantmonumentet i Karlshamn

En staty tillverkad av Axel Olsson (avtäcktes 1959). Statyn står vackert belägen vid havet och i närheten av blomsterrika parkområden i Karlshamns södra del. (...) Skulpturens Karl Oskar och Kristina – personer i Vilhelm Mobergs roman "Utvandrarna" – avser att påminna om den tid då Karlshamn var en emigrationshamn och många människor lämnade sitt fädernesland för att söka sin framtid i Amerika. Karl Oskar blickar ut mot havet mot den nya framtiden medan Kristina kastar en blick bakåt mot dem där hemma som man lämnar. På sockeln kan man läsa Vilhelm Mobergs ord: "I hemlandet har deras utvandrings äventyr ingått i sagan och legenden."

Den svenska emigrationen av över en miljon människor till framför allt Amerika under 1800-talet ingår i det centrala innehållet för årskurs 4–6. Den har blivit en del av den svenska historiekulturen genom Vilhelm Mobergs historiska romansvit om Kristina och Karl Oskar. Det var med direkt anknytning till den som statyn invigdes 1959 och trots

konstnären Axel Olssons protester sägs den föreställa Mobergs romanfigurer (Liljestrand 2009). Mobergs litterära personifiering av svenska amerikafarare skapade historiekulturella referenser som tog över konstnärens intentioner. Monumentet har på så sätt omtolkats.

Även här kan vi urskilja historiekulturens tre dimensioner som presenterades i artikelns inledning. Formen för monumentet med en kontrast mellan personerna gör den estetiska dimensionen dominerande och skapar mening i monumentet. Den bakåtblickande Kristina ser mot det som lämnas och den framåtblickande Karl Oskar ser mot framtiden i Amerika. Det är den spänningen mellan gammalt och nytt, dåtid och framtid, som finns i den samtid som statyn visar. Monumentet i sin nuvarande tolkning syftar till påverkan genom identifikation. ”Det kunde varit vi!”

Men det sker genom omtolkningen när monumentets, enligt konstnären egentligen anonyma, personer ges identiteter som Mobergs romanfigurer. Den förföljelse och det armod som Moberg skildrar i skönlitterär form, tvingade fram deras utvandring till Amerika. Det är förförståelsen från Mobergs böcker som ger den historiska sidan av historiebruket då den utgör grunden för tolkningen, personifieringen och vår empati med Kristina och Karl Oskar. Mobergs historiebruk i sitt migrantepos visar den stora betydelse som historisk skönlitteratur har inom vår historiekultur.

Monument som detta ger utvandrarerna till Amerika en plats i den svenska historiekulturen. Genom personifieringen av monumentets figurer förvandlas de till en fiktion som upphäver avståndet mellan dåtid och samtid. Vi som lever nu och de som levde då är förenade i en gemenskap genom minnet av utvandringen och de som vi föreställer oss deltog i den. Eller med Mobergs ord på statyns sockel: ”I hemlandet har deras utvandrings äventyr ingått i sagan och legenden”.

Karlshamns kommuns historiebruk kan användas som inledning till en undervisning om Amerikaemigrationen. Att presentera bilden av monumentet, ställa frågor om dess syfte, läsa ett stycke ur Mobergs *Utvandrarna* eller visa ett klipp från Jan Troells film, kan vara underlag för ett samtal om hur människor som lämnar sitt land för en oviss framtid, kan känna. Kanske kan även frågor om monumentets funktion som identitetsskapande luftas. Att vidga samtalet till att omfatta funktionen hos andra för eleverna välbekanta monument gör frågan om hur historia brukas för att skapa identitet mer generell. Genom att betrakta monumentet som en källa till kunskap om det förflutna kan vi se att den kan tolkas som både en primärkälla till historiebruket, ”De var som oss”, och en sekundärkälla till emigrationen, ”Häri från åkte människor till Amerika”. (Se artikeln i del 2 i den här modulen.)

”Sverige börjar bli väsentligt starkare” – orsaker till att det är så här nu

Dåvarande moderatledaren Fredrik Reinfeldt höll tal på en moderatstämma i Norrköping den 20 oktober 2013. Texten nedan är ett förkortat utdrag.

På tvåhundra år så har vi (...) lärt oss någonting. Inte att skicka trupp till varandra, utan att handla över gränserna. Och titta på vad Norge betyder för Sverige. Tillsammans med Tyskland är det vår största handelspartner. (...) Man kan alltså ersätta krig med fredlig samvaro och handel. Man kan lära av sin historia och förändra. (...)

När det blir fred då händer i Sverige det som oftast händer, då börjar befolkningen kraftigt växa.(...) Detta land lär sig sedan släppa fram entreprenörer. Och nu kommer många förändringar väldigt fort. Entreprenörerna med goda idéer startar företag. Vi lär oss om Alfred Nobel. Vi lär oss om Wallenbergfamiljen och om Bonnierfamiljen med sträckningar in i vår tid. Om Lars Magnus Ericsson, om de industriföretag som fortfarande finns kvar och där startar väldigt mycket av detta. Folkskolan fattas beslut om 1842. Självägande bönder börjar få bättre ordning i jordbruket och bättre avkastning. Det är helt enkelt det Sverige som nu börjar bli väsentligt starkare.

Fredrik Reinfeldts historieskrivning förklarar varför Sverige blev ett starkare land under 1800-talet. Sveriges industrialisering ingår i det centrala innehållet för både årskurs 4–6 och 7–9, men bäst kanske detta exempel passar i högstadiet. I textavsnittet är den fredliga handeln, jordbrukets omvandling, den stora folkökningen, folkskolan och den tidiga industrialiseringen genom framstående entreprenörer, viktiga orsaker. Det samband han vill konstruera mellan dåtid och nutid är kausalt. Det som hände i dåtid påverkar vår samtid, ”med sträckningar in i vår tid”. Reinfeldt har ett närmast pedagogiskt anslag som pekar mot framtiden: ”Man kan alltså ersätta krig med fredlig samvaro och handel. Man kan lära av sin historia och förändra.”

Att syftet är politisk påverkan är tydligt i Reinfeldts historiebok. Det är när entreprenörerna släpps fram som drivkraft som saker börjar hända. Men framför allt är historieboken kopplat till historia och förankrat i en etablerad syn på de ekonomiska förändringarna i Sverige under 1800-talet. Det är i långa stycken ett liknande innehåll som kursplanen lyfter för åk 4–6. Den historiska dimensionen av historiekulturen blir därför den dominerande.

Till skillnad från det identitetsskapande historieboken om Amerikaemigrationen kräver det här en tydlig kontext i form av kunskaper om svenskt 1800- och 1900-tal för att kunna analyseras och värderas. Det innebär att det kan avsluta istället för inleda ett område om Sveriges industrialisering där eleverna redan har fått kunskaper om den utveckling Reinfeldt tar upp. Då blir frågor om vilka likheter och skillnader mellan tidigare kunskaper och förklaringar och texten som elever kan se. Frågor om vad

Reinfeldt uppfattar som drivkrafter till förändringen och kanske även om förändring och kontinuitet, blir möjliga för samtal. (Se artikeln i del 4 i den här modulen.)

”Från mörkret stiga vi mot ljuset!” – så dåligt som det var då får det inte bli igen

Affischen nedan användes av socialdemokratiska partiet i valrörelsen 1948 och är lätt att tolka. Dåtiden är mörk men framtiden ljus om socialdemokraterna får fortsätta med sin välfärdspolitik. Kontrasten mellan dåtid och samtid framhävs. Samtidigt finns en hotfullhet i bilden som kräver insatser i samtiden. Som det var då får det inte bli igen – rösta på socialdemokraterna!

Figur 12.

Socialdemokratisk valaffisch 1948

Det är tydligt att historiekulturens olika dimensioner samspelar i historiebruket även om den politiska påverkan är den dominerande. Estetiskt är affischens form tidstypisk med inspiration från socialrealismen och en kraftfull manlig arbetare med bar överkropp. Det historiska innehållet är däremot bara en karikatyr.

Det som skiljer den från tidigare exempel som Larsens affisch eller Vasaaffischen från 1928, är att det, liksom hos Reinfeldt, finns ett tydligt kausalt samband mellan den mörka dåtiden och den ljusa framtiden. Det är inte lösryckta analogier som skapar samband mellan dåtid, samtid och framtid utan en kontinuitet från då till nu med en

utpekad drivkraft – välfärdspolitiken – med budskapet att den måste få fortsätta i framtiden.

En undervisning om framväxten av välfärdssamhället som finns i det centrala innehållet för årskurs 7–9 kan fördjupas genom en analys av det här historiebruket. Det illustrerar väl de skarpa politiska motsättningar under 1940- och 1950-talen som gällde förändringen. Utifrån de fyra frågorna om historiebruk kan en tydlig analys göras. Affischen kan användas som inledning för att väcka frågor kring syfte och samtida historiekulturella kopplingar, i undervisningen om 1950- och 1960-talens strider om välfärdspolitik, och som avslutning för att dra mer generella slutsatser om historiebruk. Genom ett organiserat perspektivtagande kan även en motberättelse om förändrade maskulinitetsideal konstrueras utifrån affischbilden. Kanske genom en angelägen fråga, om kontinuitet och förändring i synen på kön och jämställdhet som exempelvis ”Vem var hemma mest i folkhemmet?” (Se artikeln i del 1 i den här modulen.)

Sammanfattning

Historiebruk är något vi hela tiden är engagerade i när vi använder vårt historiemedvetande för att orientera oss i samtiden. Den här texten har koncentrerat sig på det identitetsskapande och det instrumentella historiebruket, de två former av historiebruk som lyfts fram i kursplanen för historia. De kan båda användas för att påverka oss på olika sätt med hjälp av våra historiekulturella referenser.

Utifrån de teoretiska försök till analys av historiebruk som gjorts av olika forskare formuleras i den här artikeln en förenklad modell med fyra frågor som med fördel kan användas i undervisningen. Det centrala i modellen är samspelet mellan de tre tidsdimensionerna dåtid, samtid och framtid som också påverkar vårt historiemedvetande. De olika sätten att bruka historia bygger på att konstruera olika samband mellan dessa tre tidsdimensioner för att vi ska uppfatta vår samtid och framtid på ett visst sätt. Att systematiskt arbeta med dessa tre tidsdimensioner och med sådana frågor utvecklar elevers historiemedvetande.

Referenser

Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Lund : Studentlitteratur

Barton, K. C. & Levstik, L. S. (2008). "Back when God was around and everything": Elementary children's understanding of historical time. I L. S. Levstik & K. C. Barton (red.), *Researching history education: Theory, Method, and Context*. New York: Routledge.

Eliasson, Per & Fredrik Alvé, David Rosenlund, Joel Rudnert, Ulf Zander (2012). 'Det är smart att använda historia i nya händelser...' Historiebruk i skola och samhälle. I *Historiedidaktik i Norden 9. Del 1 : Historiemedvetande – historiebruk*. red. Per Eliasson, KG Hammarlund, Erik Lund, Carsten Tage Nielsen. Malmö: Malmö högskola.

Håkansson, Nicklas & Bengt Johansson, Orla Vigsø (2014). *Politik i det offentliga rummet. Svenska valaffischer 1911-2010*. Stockholm: Carlsson.

Jensen, Bernard Eric (2003). *Historie - livsverden og fag*. København: Gyldendal.

Karlsson, Klas-Göran (1999). *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Stockholm: Natur och kultur.

Karlsson, Klas-Göran (2014). Historia, historiedidaktik och historiekultur – teori och perspektiv. I *Historien är närvarande. Historiedidaktik som teori och tillämpning*. Red. Klas-Göran Karlsson, Ulf Zander. Lund : Studentlitteratur.

Larsson, Lars-Olof (2002). *Gustav Vasa - landsfader eller tyrann?* Stockholm: Prisma.

Liljestrand, Jens (2009) *Mobergländ. Personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie*. Stockholm: Ordfront.

Nordgren, Kenneth (2016) How to Do Things With History. Use of History as a Link Between Historical Consciousness and Historical Culture. *Theory & Research in Social Education*. 44:4. Figur översatt av Steven Dahl, adjunkt och doktorand vid Stockholms universitet.

Olofsson, Hans (2019). *Historia på högstadiet. Historiekulturella yttringar i och utanför ett klassrum i Sverige hösten 2009*. Karlstad: Karlstads universitet. Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap.

Rüsen, Jörn (2004) *Berättande och förnuft. Historieteoretiska texter*. Red. Martin Wiklund. Göteborg : Daidalos.

Rüsen, Jörn (2005) *History. Narration, interpretation, orientation*. New York: Berghahn Books.

Rudnert, Joel (2019). *Bland stenyxor och Tv-spel. Om barn, historisk tid och när unga blir delaktiga i historiekulturen*. Malmö: Malmö universitet, Fakulteten för Lärande och samhälle,

Skolverket (2021) *Kommentarmaterial till kursplanen i historia. Grundskolan*.

Stugu, Ola Svein (2008). *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Svensson, Per (2014). *Vasakärven och järnröret. Om den långa bruna skuggan från Lund*. Stockholm: Weyler,

Wertsch, J. V. (2006). Specific Narratives and Schematic Narrative Templates. I P. Seixas (red.), *Theorizing historical consciousness*. Toronto: University of Toronto Press.

Internetkällor

Leninprisets officiella webbplats (hämtad 210721):
<http://www.leninpriset.se/http://www.leninpriset.se/>

GP 2008.08.20: (hämtad 210415)
<https://www.gp.se/nyheter/v%C3%A4rlden/gesundheit-macht-frei-1.1234891>

SvD 2015.05.11 (hämtad 210415): <https://www.svd.se/asa-romson-jamforde-flyktningkatastrofen-pa-medelhavet-med-auschwitz>

Arlafoods webbplats (hämtad 210520): <https://www.arla.se/produkter/arla-ko/arla-ko-ost/dackeost/Vasaloppets> webbplats (hämtad 210520): <https://www.vasaloppet.se/om-oss/historia/Visit Blekinge> (hämtad 210325) :
<https://www.visitblekinge.se/utvandarmonumentet>

Bildkällor

Bild figur 1: Per Eliasson

Bild figur 2: Wikicommons. Dalamän rädda fosterlandet - andrakammarvalet 1928.jpg

Bild figur 6: Per Eliasson

Bild figur 7: Wikicommons. Auschwitz entrance.jpg

Bild figur 9: Bild och text publicerad med tillstånd av Arlafoods

Bild figur 10: Bild och text publicerad med tillstånd av Vasaloppet

Bild figur 11: Bild och text publicerad med tillstånd av Karlshamns kommun.

Bild figur 12: Publicerad med tillstånd av Arbetarrörelsens arkiv.